

שתי הערות על [ההצדקה של] סרבנות הכיבוש בעקבות דברי ענת מטר ביום עיון לכבוד ראובן קמינר

ביום עיון לכבודו של ראובן קמינר, אשר נערך בתיאטרון הערבי-יהודי ביפו ב-28.11.2009, הציגה ענת מטר ניתוח פילוסופי מעמיק של סרבנות הכיבוש. ברצוני להעיר על שתי נקודות בדבריה המעניינים.

ענת הבחינה בין המעשה המוסרי למעשה הפוליטי והדגישה את הכפיפות של המעשה הפוליטי להערכה אובייקטיבית ומציאותית של מידת הצלחתו. בפרט, בהתייחסות לסרבנות הכיבוש כמעשה פוליטי, ציינה ענת בצער שמעשה זה נכשל משום שהכיבוש נמשך, והסיקה מכך קושי פילוסופי לגבי אפשרות הצדקת הסירוב כמעשה פוליטי (עימו התמודדה בהמשך).

אני מבקש לערער על הגישה הזאת, אשר נפוצה בקרבנו. לדעתי, הערכה מציאותית ואובייקטיבית של ההשפעה של מעשה פוליטי אינה צריכה ואינה יכולה להצטמצם ל"כן" או "לא". השאלה הרלוונטית היא "עד כמה" (וכן "איך" ו"מדוע"). בהקשר של סרבנות הכיבוש השאלה האמיתית הינה עד כמה תרמה ותורמת סרבנות הכיבוש לסיומו ואו לאי-החרפתו.

הניסוח האחרון רומז לשני עניינים: זמן ההערכה ומידתיות ההערכה. אכן, הערכה שקולה ואובייקטיבית של מעשה פוליטי יכולה להיעשות בעיקר (אם לא רק) בדיעבד. אין אפשרות להעריך את ההשפעה של מעשה פוליטי בזמן עשייתו אלא ניתן רק לשער את האפשרויות. לעולם אין ודאות ביחס להשפעה של מעשה פוליטי בעת עשייתו, ישנן רק השערות. לפיכך, אין לדעתי הבדל עקרוני בין ההצדקה הפילוסופית של מעשה פוליטי שיש לו סיכויי גדול להשפיע לבין ההצדקה הפילוסופית של מעשה פוליטי שיש לו סיכויי קטן להשפיע. (ארמוז גם שיש יחס הפוך בין הרדיקאליות של ההשפעה המקווה ובין סיכויים השגתה.) בכל מקרה, מעשה פוליטי איננו מופקע מן האופי שלו על ידי חוסר הודאות בדבר הצלחתו, אלא רק על ידי ודאות בדבר אפס יכולתו להשפיע.

בעניין סרבנות הכיבוש, לא רק שאין אפשרות לקבוע בוודאות שהסירוב לא משפיע אלא שנראה לי שדי ברור שהוא כן משפיע (ולו רק במניעת החרפה חמורה עוד יותר של הכיבוש). אמנם הכיבוש עדיין לא הסתיים, אבל ההיסטוריה עדיין לא הסתיימה. את התרומה של הסירוב היום ניתן יהיה להעריך רק בעוד כמה שנים. כיום ניתן רק לשער השערות, ואם אנחנו משערים שלסירוב יש לפחות פוטנציאל להשפיע לכיוון הרצוי אז די בכך על מנת להצדיק את הסירוב מבחינה פילוסופית.

בכנס הזכרה אמרתו של ישעיהו לייבוביץ בדבר חמש מאות סרבני כיבוש אשר יביאו לסיום הכיבוש. אנו נוטים לשכוח שהאמירה הזאת לא הייתה נבואה לעתיד הרחוק אלא אמירה הנכונה לשעה בה נאמרה, ושוכחים את הפער בין המציאות בזמן האמירה לבין המציאות הנוכחית: לייבוביץ, אשר הדגיש תמיד את האפקט של הכיבוש על הברבריזציה של הכובש, לא התנבא על העתיד הרחוק אלא התייחס למציאות היסטורית בה אכן היה די בחמש מאות סרבנים על מנת להביא לסיום הכיבוש. לנוכח הברבריזציה של החברה הישראלית בעשור האחרון, אין ברירה אלא לעדכן את אמירתו על ידי הכפלת האומדן הדרוש פי עשר.

לסיום, אני מבקש להצטרף להמלצתה של ענת לקבלה מלאה ותמיכה מלאה בכל צורה של "סירוב אפור". בחברה ברוטאלית אשר איבדה כמעט כל עקבה מוסרית, האפקט החזק ביותר של סירוב אליטיסטי מוצהר הוא בהשפעתו על הגדלת ה"סירוב האפור" אשר מאיים ישירות על המערכת הקיימת. הסירוב המוצהר מערער את ה"מובן מאליו" עליו מושתתת השירות הצבאי, וערעור זה הינו ציר מרכזי לתהליכים המגדילים את ה"סירוב האפור".

עודד גולדרייך, תל-אביב
נובמבר 2009